

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-32-49>

УДК 352:330.34:332.142.2

ДЕТЕРМІНАНТИ БЮДЖЕТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ МІСЬКИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ НОВОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

DETERMINANTS OF BUDGET REGULATION OF TERRITORIAL COMMUNITIES' SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT IN CONDITIONS OF A NEW REGIONAL DEVELOPMENT POLICY IMPLEMENTATION

Гринчишин Ірина Миколаївна

доктор економічних наук, старший науковий співробітник
відділу регіональної фінансової політики,
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього
Національної академії наук України»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0339-9227>

Бас-Юрчишин Мар'яна Андріївна

кандидат економічних наук, науковий співробітник
відділу просторового розвитку,
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього
Національної академії наук України»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0095-7681>

Hrynychyshyn Iryna, Bas-Yurchyshyn Maryana

SI "M. I. Dolishnyi Institute of Regional Research
of the National Academy of Sciences of Ukraine"

Поглиблення соціально-економічної диференціації підтверджує неможливість використання уніфікованого підходу до регулювання розвитку територіальних громад у рамках реалізації державної регіональної політики. Встановлено, що сприяння збалансованому територіальному розвитку через поліцентричну мережу розвитку територіальних громад в напрямі інтегрованих інвестицій потребує переосмислення політики регіонального розвитку із концентрації на вирішенні проблем окремих територіальних громад та територій до застосування диференційованого підходу їхнього соціально-економічного розвитку. Систематизовано глобальні мегатренди, пов'язані із демографічними (зменшення чисельності населення та старінням), технологічними (цифровізація та автоматизація) змінами, а також зі зміною навколишнього середовища (забруднення, втрата біорізноманіття та зміна клімату). Обґрунтовано, що ці глобальні мегатренди потребують урахування для управління державними інвестиціями та забезпечення ефективного управління. Активізація ендегенного потенціалу та просторової інклюзивності територіальних громад в умовах нової політики регіонального розвитку передбачає потребу урахування рівня взаємодій між територіальними громадами («точок зростання» та периферії), а також ступеню генерування позитивних імпульсів та їхньої абсорбції. Детерміновано, що конфігурація центрально-периферійних взаємодій в регіоні з позиції багаторівневої ієрархії з виділенням відповідних зрізів (економічного, соціального, просторового) дає змогу розробити необхідний бюджетний інструментарій реалізації політики регіонального розвитку. Визначено, що застосування диференційованого підходу до розвитку територіальних громад потребує узгодження цілей ДСРР та місцевих стратегій; забезпечення паритетної участі територіальних громад у заходах бюджетного стимулювання регіонального розвитку; трансформація механізму стимулювання громад через Державний фонд регіонального розвитку; розроблення місцевих програм, спрямованих на активізацію ендегенного фінансово-економічного потенціалу. Обґрунтовано широкий спектр інструментів для стимулювання розвитку територіальних громад: цільові інвестиції в людський капітал; інфраструктурні інвестиції; підтримка розвитку бізнесу; підтримка досліджень та інновацій; координація дій між неурядовими суб'єктами.

Ключові слова: територіальна громада, регіональний розвиток, адміністративно-фінансова децентралізація, центр, периферія.

Углубление социально-экономической дифференциации подтверждает невозможность использования унифицированного подхода к регулированию развития территориальных общин в рамках реализации государственной региональной политики. Установлено, что содействие сбалансированному территориальному развитию через полицентрическую сеть развития территориальных общин в направлении интегрированных инвестиций требует переосмысления политики регионального развития с концентрацией на решении проблем отдельных территориальных общин и территорий к применению дифференцированного подхода их социально-экономического развития. Систематизированы глобальные мегатренды, связанные с демографическими (уменьшение численности населения и старением), технологическими (цифровизация и автоматизация) изменениями, а также с изменением окружающей среды (загрязнение, утрата биоразнообразия и изменение климата). Обосновано, что эти глобальные мегатренды требуют учета управления государственными инвестициями и обеспечения эффективного управления. Активизация эндогенного потенциала и пространственной инклюзивности территориальных общин в условиях новой политики регионального развития предполагает учет уровня взаимодействий между территориальными общинами («точек роста» и периферии), а также степени генерирования положительных импульсов и их абсорбции. Детерминировано, что конфигурация центр-периферийных взаимодействий в регионе с позиции многоуровневой иерархии с выделением соответствующих срезов (экономического, социального, пространственного) позволяет разработать необходимый бюджетный инструмент реализации политики регионального развития. Определено, что применение дифференцированного подхода к развитию территориальных общин требует согласования целей ДСРР и стратегий; обеспечение паритетного участия территориальных общин в мерах бюджетного стимулирования регионального развития; трансформация механизма стимулирования общин через Государственный фонд регионального развития; разработка местных программ, направленных на активизацию эндогенного финансово-экономического потенциала. Обоснован широкий спектр инструментов стимулирования развития территориальных общин: целевые инвестиции в человеческий капитал; инфраструктурные инвестиции; поддержка развития бизнеса; поддержка исследований и инноваций; координация действий между неправительственными субъектами.

Ключевые слова: территориальное общество, региональное развитие, административно-финансовая децентрализация, центр, периферия.

The growing socio-economic differentiation proves the impossibility to use the unified approach to regulating the development of territorial communities in the framework of implementing the public regional policy. The paper argues that fostering the balanced territorial development through the polycentric network of the development of territorial communities in terms of integrated investment requires the rethinking of regional development policy from the concentration on the solution of territorial communities' and territories' problems to the application of the differentiated approach to their socio-economic development. Global megatrends related to demographic (falling population and ageing of population) and technological (digitalization and automation) changes, as well as changing environment (pollution, loss of biodiversity, and climate change), are systematized. The paper proves that these global megatrends need to be considered in the management of public investment and maintenance of efficient management. Boosting the endogenous capacity and spatial inclusivity of territorial communities in conditions of a new regional development policy stipulates the consideration of the level of interactions between territorial communities (growth poles and periphery) and the level of positive momentums generation and their absorption. The paper determines that the configuration of the center-periphery interactions in the region from the viewpoint of the multi-level hierarchy across relevant sections (economic, social, spatial) contributes to the development of the necessary set of budget tools to implement the regional development policy. The paper argues that the use of a differentiated approach to the development of territorial communities requires the harmonization of the objectives provided by the State Regional Development Strategy and local strategies, maintenance of equal participation of territorial communities in the measures of budget stimulation of regional development, transformation of communities stimulation mechanism through the State Regional Development Fund, and development of local programs directed at activation of endogenous financial-economic capacity. A wide range of tools to stimulate the development of territorial communities is suggested, including the target investment in human capital, infrastructural investment, business support development, research and innovation support, coordination of actions between non-governmental entities.

Keywords: territorial community, regional development, administrative-financial decentralization, center, periphery.

Постановка проблеми. Головною ідеєю концепції забезпечення добробуту територіальних громад та, відповідно, вдосконалення інструменту бюджетного регулювання в умовах поглиблення соціально-економічної диференціації є пошук моделі, що передбачає рівень та якість життя, людський розвиток незалежно від місця проживання. Водночас територіальні диспропорції виявляються на

міжрегіональному та внутрішньорегіональному рівнях і можуть бути узагальнені суперечністю «ареалу процвітання» та «ареалу невдоволення» унеможливають вказані процеси. Поглиблення внутрішньорегіональної та міжрегіональної диференціації розвитку територіальних громад, що відбувається в умовах викликів (глобальних мегатрендів, економічної лібералізації та навіть адміні-

стративно-фінансової децентралізації) ставлять проблему нерівномірного потенціалу та недосконалість бюджетних механізмів однією із найгостріших. Водночас саме міські територіальні громади володіють значним потенціалом та спроможністю до підвищення власного соціально-економічного розвитку, генеруючи позитивні імпульси для розвитку прилеглих територій при цьому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади дослідження розвитку територіальних громад та питань бюджетного регулювання знайшли відображення в наукових працях таких вчених: В. Борщевський, М. Бутко, З. Варналій, І. Вахович, В. Геєць, Я. Жаліло, І. Заблудська, П. Жук, О. Карий, М. Кизим, О. Іванова, Ю. Іванов, С. Іщук, М. Кизим, В. Кравців, О. Лайко, В. Малиновський, А. Мельник, М. Мельник, А. Мокій, Г. Монастирський, В. Пісоцький, М. Пітюлич, В. Сіденко, І. Сторонянська, С. Шульц, В. Чужиков та інші. Попри це, впродовж останнього часу у наукових дослідженнях превалювали питання щодо науково-практичних та методичних засад функціонування територіальних громад в умовах адміністративно-фінансової децентралізації, питання ж їхнього розвитку в умовах реалізації нової політики регіонального розвитку висвітлені меншою мірою.

Метою статті є окреслення особливостей бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку міських територіальних громад в умовах реалізації нової політики регіонального розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як зазначається у звіті ОЕСР, більшість країн, стикається з глобальними мегатрендами, пов'язаними з демографічними (зменшення чисельності населення та старінням), технологічними (цифровізація та автоматизація) та зміною навколишнього середовища (забруднення, втрата біорізноманіття та зміна клімату). Вирішення цих глобальних зрушень потребуватиме нових політичних підходів, а також зміцнення інституційного потенціалу для управління державними інвестиціями та забезпечення ефективного управління. В Україні ці мегатренди також матимуть важливі наслідки на місцевому рівні з ризиком посилення територіальної нерівності. Вказані ризики по-різному впливатимуть на людей, громади та підприємства, що вимагатиме посилення дій від усіх рівнів публічного управління та місцевого підходу [1].

Водночас визнання внутрішньорегіональної та міжрегіональної соціально-економічної

диференціації у багатьох країнах спричинили переосмислення традиційних підходів до політики регіонального розвитку, що окреслюється у шести конкретних вимірах:

1) від централізації до децентралізації: модель управління переходить від системи централізованого втручання, особливо у сприянні економічній діяльності до децентралізаційних заходів, спрямованих не лише на зменшення ваги центральних інституцій у вказаних процесах, а й у сприйнятті їх як ознаку «доброго» урядування;

2) від територіальної симетрії до асиметричності: багато держав утримались від партикуляризму (або історичні, або культурні) або певні структурні труднощі в розвитку своїх територій, сприймаючи різноманітні культури та ресурси як можливість обрати різні моделі їхнього розвитку;

3) від регіоналізації до регіоналізму: поки перший передбачає підхід централізованого планування, контрольованого державою за принципом «зверху-вниз», останні тенденції засвідчують зростання моделі за принципом «знизу-вгору», яка прагне розширити можливості регіону через такі аспекти як територіальний розвиток, регіональні інновації, ендогенний потенціал;

4) багаторівневе управління, що спирається на ідею вертикального та горизонтального підходів і базується на спільній участі всіх рівнів публічного управління, їх повноцінної співпраці та координації, а також можливості розширення горизонтальних відносин із відповідними зацікавленими сторонами;

5) від «головного агента» до неієрархічної моделі «вибору»: передбачає перехід від механічного виконання рішень, прийнятих на центральному рівні публічного управління щодо розвитку територій та територіальних громад в напрямі посилення ваги регіональних органів влади, які можуть створювати різні варіанти соціально-економічного розвитку територіальних громад. Така система є більш стратегічно орієнтованою у вказаних питаннях на противагу ієрархічно обумовленої;

6) від фіскальної централізації до децентралізації: більшість країн поступово відмовляються від перерозподільних процесів (бюджетна підтримка громад та територій), до традиційно більш виправданих з точки зору справедливості, на користь додаткового фінансування та більших фінансових можливостей для місцевих та регіональних органів влади (сприяння розвитку громад та територій) [1].

Наголосимо, що реформа місцевого самоврядування й територіальної організації влади покликана сприяти виявленню невикористаного (прихованого) потенціалу для економічного зростання у територіальних громадах зі слабким фінансово-економічним потенціалом, ставши рушійною силою процесу внутрішньорегіональної конвергенції. Водночас в новій стратегії регіонального розвитку зазначено, що попри певні успіхи бюджетної децентралізації, «ще не відбулося реальної конвертації нових можливостей для розвитку територіальних громад та регіонів у кращу якість життя людини незалежно від місця її проживання» [2]. З цієї точки зору, процес забезпечення добробуту територіальних громад потребує розгляду проблем жителів громади через призму їхньої спільної поведінки в конкретно локалізованому середовищі.

Забезпечення зростання рівня добробуту територіальних громад, зменшення соціально-економічної диференціації на засадах просторової інклюзії потребує урухомлення державної регіональної політики в напрямку підвищення ефективності бюджетного регулювання розвитку територіальних громад. Констатуємо, що в сучасних умовах передумовами політики регіонального розвитку є:

- 1) поглиблення внутрішньо- та міжрегіональної соціально-економічної диференціації;
- 2) недосконалість системи багаторівневого управління регіональним розвитком;
- 3) низький рівень спроможності територіальних громад у співфінансуванні проєктів регіонального розвитку;
- 4) надмірна політизованість субвенції на соціально-економічний розвиток;
- 5) недосконалий механізм розподілу коштів ДФРР.

Вважаємо, що поглиблення соціально-економічної диференціації підтверджує неможливість використання уніфікованого підходу до регулювання розвитку територіальних громад у рамках реалізації державної регіональної політики та потребує:

- узгодження цілей ДСРР та місцевих стратегій.
- забезпечення паритетної участі територіальних громад у заходах бюджетного стимулювання регіонального розвитку.
- трансформація механізму стимулювання громад через ДФРР.
- розроблення місцевих програм, спрямованих на активізацію ендogenous фінансово-економічного потенціалу [3].

Узгодження цілей ДСРР та місцевих стратегій. Нова державна стратегія регіонального розвитку, серед ключових напрямів якої є узгодження цілей ДСРР та місцевих стратегій для посилення вертикальної та горизонтальної координації, покликана гарантувати достатній ступінь узгодженості між розподілом ресурсів та відповідальності, що покладається на місцевий рівень. Відповідно до Закону України «Про засади державної регіональної політики» державна стратегія регіонального розвитку визначає пріоритети регіональної політики і, за своєю природою, є документом виключно національного/центрального уряду за принципом «згоризонтонізу». Разом з тим, важливим аспектом є включення усіх територіальних громад до процесів регіонального розвитку, що актуалізує синхронне взаємоузгодження за принципом «зверху-вниз» та «знизу-вверх».

Відтак зазначене потребує оновлення багаторівневої моделі управління та створення ефективних механізмів координації на всіх рівнях управління. Наголосимо, що сучасна модель регіонального управління не сприяє ефективній регіональній політиці, оскільки на регіональному рівні не вистачає ресурсів, можливостей та повноважень для здійснення своїх функцій та реалізації регіональної політики, яка повинна бути однією з основних їх функцій. Попри те, що регіони мають правосуб'єктність у реалізації політики регіонального розвитку, вони позбавлені достатніх бюджетних ресурсів для зазначених цілей.

Наголосимо, що система багаторівневого управління в контексті підходу, що ґрунтується на можливостях місць, розглядається в координатах двох вимірів: вертикальному (локальні, регіональні та національні державні інститути і структури) і горизонтальному (публічний, приватний і некомерційний сектори). Це означає, що відповідальність за економічне зростання та динамізм, а також за покращання добробуту місцевих жителів покладається на місцеве самоврядування та вказує на радикальну зміну парадигми щодо соціально-економічного розвитку територіальних громад.

Посилення повноважень субнаціональних урядів дає змогу територіальним громадам взяти на себе більший контроль над своїми траєкторіями розвитку через адаптацію видатків, політику й стратегічні підходи до місцевих контекстних умов, що суттєво відрізняється від політики «зверху-вниз», яка домінувала донедавна. Цей процес фактично відкрив можливості для впровадження міс-

цевих територіальних підходів до розвитку, надавши територіальним громадам значну свободу для мобілізації знань щодо місцевих особливостей та уподобань, забезпечення суспільних благ і послуг та прийняття відповідних стратегічних рішень.

Важливим аспектом нової політики регіонального та місцевого розвитку є зміна підходу до управління від переважно централізованого до багаторівневого із залученням різних зацікавлених сторін (державні, приватні, неурядові організації, жителі територіальної громади) до вказаного процесу. Логіка таких змін аргументована ідеєю про те, що більшість знань, необхідних для повного використання потенціалу зростання місця та розробки індивідуальних установ та інвестицій, є недоступними – будь то держава, великі корпорації або навіть місцеві зацікавлені сторони [4]. Отож, підхід, орієнтований на конкретний локалітет, що базується на місцевих знаннях, потребує скоординованих дій зазначених суб'єктів економіки. Водночас вказаний підхід базується на місцевих цінностях і «почутті спільності», про що йшлося раніше. Наголосимо, що він дає змогу розширити можливості місцевих зацікавлених сторін формувати підходи до місцевого економічного розвитку відповідно до місцевих норм і цінностей.

Зазначене доводить, що значна частина цих питань безпосередньо реалізується органами місцевого самоврядування спільно із жителями громади, слід констатувати, що значна частина проблеми носить внутрішньо регіональний та міжрегіональний характер. Окрім того багато питань залежить від позиції центральних органів влади. Диференційовані територіальні наслідки вимагають диференційованих політичних заходів, які повинні бути спрямовані на найбільш постраждалі регіони та муніципалітети. З огляду на це, диференційований підхід до регулювання розвитку територіальних громад має бути спрямованим на активізацію місцевого потенціалу територіальних громад, спираючись на існуючі сильні сторони та впровадження інновацій.

Важливим елементом дискусії щодо стимулювання розвитку територіальних громад та територій є джерело доходу, яке використовується субнаціональними органами влади для фінансування місцевих витрат. *Фінансове забезпечення реалізації ДСРР здійснюється за рахунок:* коштів ДФРР, коштів ДБУ в межах бюджетних програм, що спрямовуються на розвиток відповідної сфери у регіонах; субвенцій, інших трансфертів з державного бюджету

місцевим бюджетам; коштів місцевих бюджетів; коштів технічної допомоги та секторальної підтримки ЄС, інших міжнародних донорів, міжнародних фінансових організацій; коштів інвесторів, власних коштів підприємств [5].

Джерелом фінансового забезпечення окремих завдань ДСРР може бути фонд розвитку сільських територій, що повинен бути створений шляхом внесення відповідних змін до Бюджетного кодексу України, а також можуть бути кошти приватних інвесторів у рамках реалізації інвестиційних проектів на регіональному рівні із застосуванням механізму державно-приватного партнерства.

В умовах економічної нестабільності проблеми бюджетної політики, наповнення бюджетів та фінансової безпеки держави проєктуються на рівень регіонів, при цьому відбувається загострення проблем регіонального рівня, їх трансформація і насичення регіональними аспектами. Сьогодні проблема диференціації регіонів за соціально-економічними показниками досить серйозна, що показано в значній кількості наукових робіт і досліджень.

Зазначене обумовлює і те, що ряд проблем дефіциту державного бюджету України пов'язаний з міжбюджетними трансфертами. З огляду на це, необхідно підвищити ефективність міжбюджетних трансфертів через надання фінансової допомоги з державного бюджету не просто на вирівнювання бюджетної забезпеченості, а на фінансування розвитку окремих напрямків діяльності регіонів та територіальних громад, підвищення ефективності цих вкладень. Всі ці аспекти наповнюють новим змістом регіональну фінансову політику як складову частину державного регулювання, комплекс законодавчих, адміністративних і економічних заходів, що сприяють найбільш раціональному розміщенню продуктивних сил і вирівнюванню рівня життя населення.

З огляду на це, зазначимо, що власні ресурси (наприклад, місцеве оподаткування та збори за послуги) надають місцевим органам влади сильний стимул для розширення податкової бази, від чого вони стають конкурентоспроможнішими та ефективнішими у використанні ресурсів, що більшою мірою сприяє регіональному зростанню, але не обов'язково конвергенції. Трансферти покликані вирівняти фіскальний потенціал територіальних громад, забезпечуючи рівний доступ до стандартизованих суспільних послуг по всій країні, однак вони меншою мірою стимулюють їх до інтенсифікації економічного розвитку [6].

Оскільки умови та середовище розвитку територіальних громад кардинально різняться, місцевий підхід, розроблений для однієї спільноти, може суттєво відрізнятись від підходу, розробленого для іншого середовища. Незважаючи на те, що підходи можуть мати подібність щодо, наприклад, широко визначених типів програм, напрямів та інструментарію, які вони використовують, слід звернути увагу на потребу в диференційованому підході до соціально-економічного розвитку територіальних громад і територій. З цієї точки зору наголосимо, що громадоцентричний підхід до місцевого розвитку на основі активів та ендогенного зростання передбачає: орієнтир на соціальні та економічні пріоритети; ефективне виконання функцій територіальної громади; якість публічних послуг; активізацію потенціалу громади та передбачає самостійне визначення територіальними громадами та регіонами власної довгострокової стратегії соціально-економічного розвитку, вибір засобів її реалізації; всебічному урахуванні особливостей природно-ресурсних, демографічних, екологічних, інвестиційних та інших умов; активізації ендогенних чинників соціально-економічного розвитку територіальних громад і територій.

Слід констатувати, що сьогодні не існує механізму включення територіальних громад зі «слабким» економічним потенціалом та низьким рівнем фінансової спроможності конкурувати за отримання додаткових бюджетних ресурсів. Основними причинами цього є обмежені адміністративні можливості територіальних громад з низьким рівнем бюджетної та кадрової спроможності, що не дозволяє їм ефективно конкурувати за фінансування, складність співфінансування проектів. Органи регіонального управління схильні, як правило, вибирати більш безпечні проекти або проекти, які легше реалізувати, а не проекти, що сприяють конвергенції та регіональному розвитку.

В Україні створені необхідні умови для формування поліцентричної системи територіального розвитку держави, маючи мережу великих розвинених міст і відносно розвинених міст. Однак просування такої системи потребуватиме встановлення міцніших рамок для того, щоб «зв'язати» розвиток міст та міст-регіонів з інвестуванням в інфраструктуру його забезпечення. Для цього також потрібно, щоб місцеві адміністрації відігравали більш потужну роль у регіональній політиці, ніж передбачено у цьому чинним законодавством. Зазначимо, що будь-який регіон як складна соціально-економічна

система, має власну множину цілей розвитку, тому перед демократичною державою стоїть завдання узгодження національних цілей з цілями регіональними.

Державний фонд регіонального розвитку. Основними фінансовими інструментами реалізації Державної стратегії регіонального розвитку є: Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР), який наразі реформується у напрямку підвищення прозорості та ефективності використання його коштів. Доведено потребу трансформації бюджетної підтримки громад через Державний фонд регіонального розвитку в напрямі їхнього соціально-економічного розвитку та просторової інклюзивності. Державний фонд регіонального розвитку виділяє ресурси, що відповідає середньостроковій бюджетній програмі, на три роки (за можливості) з огляду на те, що 80% усіх ресурсів виділятимуть усім регіонам відповідно до індексу у розрахунку на одну особу, а 20% використовуватимуть як доповнення для регіонів з низьким рівнем ВРП, що виділяються відповідно до фіксованої формули.

Наголосимо, що трансформація традиційного підходу до регіонального та місцевого розвитку акцентує на просторових масштабах впливу, що передбачає розроблення політики, адаптованої до особливостей соціально-економічного розвитку регіонів й територіальних громад (чи їхніх об'єднань), на відміну від орієнтації тільки на адміністративно-територіальні одиниці з низьким рівнем соціально-економічного розвитку. При цьому ідея внутрішньо регіонального збалансованого розвитку узгоджується з основними завданнями політики регіонального розвитку, яка спрямована на загальне зростання економічної активності, продуктивності праці та якості життя в регіонах держави; згладжування різких диспропорцій в рівнях соціально-економічного розвитку регіонів; трансформації в структурі економіки, соціальної сфери та системи розселення країни [6].

Отже констатуємо, що з метою активізації ендогенного потенціалу та просторової інклюзивності територіальних громад в умовах формування та реалізації нової політики регіонального розвитку консолідація простору регіонів потребує урахування рівня взаємодій між територіальними громадами («точок зростання» та периферії), а також ступеню генерування позитивних імпульсів та їхньої абсорбції. Відтак конфігурація центрально-периферійних взаємодій в регіоні з позиції багаторівневої ієрархії з виділенням відповідних зрізів (економічного, соціального, просторового)

дає змогу розробити необхідний бюджетний інструментарій реалізації політики регіонального розвитку. Активізація ендogenous розвитку на основі місцевих активів та знань відповідно до цього, крім традиційних субсидій та державних допомог, потребує використання різноманітного інструментарію в частині широкого спектру інструментів: цільові інвестиції в людський капітал; інфраструктурні інвестиції; підтримка розвитку бізнесу; підтримка досліджень та інновацій; координація дій між неурядовими суб'єктами.

Трансформація традиційного підходу до регіонального та місцевого розвитку акцентує на просторових масштабах впливу, що передбачає розроблення політики, адаптованої до особливостей соціально-економічного розвитку регіонів й територіальних громад (чи їхніх об'єднань), на відміну від орієнтації тільки на адміністративно-територіальні одиниці з низьким рівнем соціально-економічного розвитку. Звідси змінюється основний фокус нової політики регіонального розвитку в напрямі активізації ендogenous розвитку на основі місцевих активів та знань. Відповідно до цього Державною стратегією регіонального розвитку до 2027 року (ДСРР-2027) визначено, що заходи реалізації державної регіональної політики спрямовуватимуться на підтримку потенційних центрів економічного зростання (понад 150 центрів) [2]. Серед критеріїв ідентифікації було обрано динаміку чисельності населення, рівень бюджетних надходжень власних джерел, рівень інвестиційної активності [7], на основі кластерного аналізу території поділено на 4 групи: центри, що мають ознаки ядер, центри, що потребують підтримки, центри, що потребують допомоги, центри, що гостро

потребують допомоги. Водночас зазначені критерії доволі побіжно пояснюють природу центрів економічного розвитку

У ДСРР-2027 найбільшу кількість центрів зростання/підтримки серед областей Західного регіону визначено у Львівській області, а саме 76. В Івано-Франківській області визначено 9 центрів, що мають ознаки ядер, 13 центрів, що потребують підтримки, 16 центрів, що потребують допомоги, 1 центр, що гостро потребує допомоги. Натомість у Чернівецькій та Волинській областях їх кількість становить 28 та 32 відповідно, при цьому у Чернівецькій області ідентифіковано лише 4 центри економічного зростання, що є найнижчим значенням серед областей західного регіону (рис. 1).

Висновки. В регіональному розвитку сьогодні має домінувати орієнтація на децентралізацію влади та партнерство між різними її рівнями і гілками, а також партнерство із приватним і неурядовим секторами, а не надання прямих дотацій територіям з низьким рівнем соціально-економічного розвитку. Збалансований регіональний розвиток в напрямі прискорення економічного зростання (збільшення продуктивності, відкриття нових підприємств та ін.) вирівнювання розвитку територіальних громад, більшою мірою через стимулювання розвитку менш розвинутих регіонів (чи громад), а не заходами перерозподільного характеру та зменшення рівня внутрішньорегіональної диференціації (в контексті поляризації, центрально-периферійних взаємодій, інших типів соціально-економічних нерівностей).

Отож сприяння збалансованому територіальному розвитку через поліцентричну мережу розвитку територіальних громад в напрямі інтегрованих інвестицій передбачає

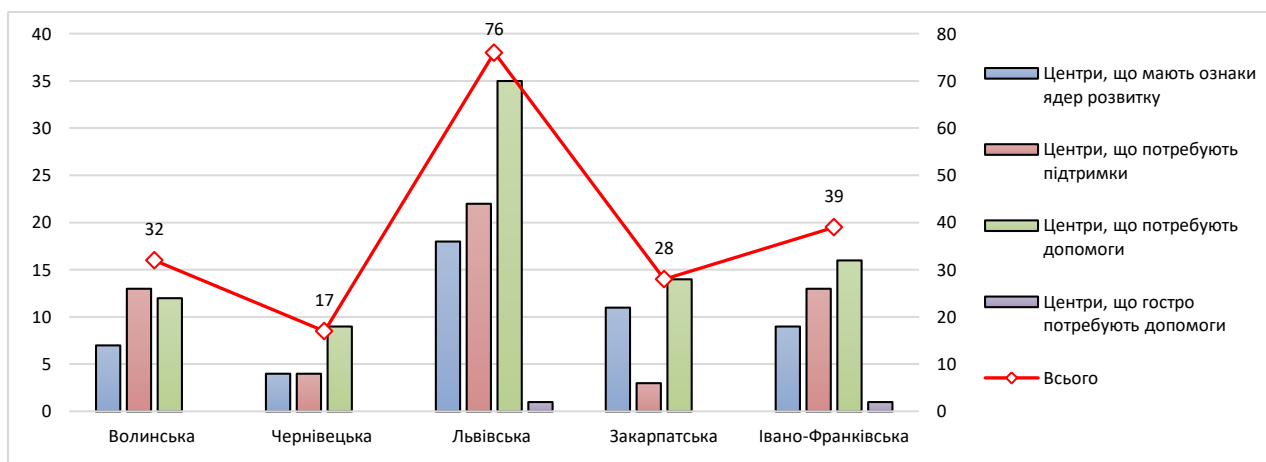

Рис. 1. Центри зростання/підтримки в областях Західного регіону, ідентифіковані у ДСРР-2027

Джерело: побудовано на основі [8]

переосмислення політики регіонального розвитку із концентрації на вирішенні проблем окремих територіальних громад та територій до застосування диференційованого підходу їхнього соціально-економічного розвитку. Міські територіальні громади, як осередки

економічної та соціальної активності в регіоні, що здатні генерувати позитивні імпульси для розвитку прилеглих територій. потребують особливої уваги в частині виокремлення критеріїв їх ідентифікації, розроблення дієвих програм та їх фінансування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. OECD (2020). Decentralisation and Regionalisation in Bulgaria : Towards Balanced Regional Development. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/sites/b5ab8109-en/1/3/1/index.html?itemId=/content/publication/b5ab8109-en&_csp_=4b1319ee002c3427874d97aca0071308&itemIGO=oecd&itemContentType=book#section-d1e1271
2. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки : Постанова КМУ від 05.08.2020 р. № 695. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvitku-na-20212027-t50820> (дата звернення: 19.07.2021).
3. Гринчишин І. М. Добробут територіальної громади: фінансове забезпечення в умовах нової парадигми регіонального розвитку / за наук. ред. І. З. Сторонянської; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». Львів, 2020. 380 с.
4. Тимечко І. Р. Територіальна громада у транскордонному просторі: чинники, закономірності, пріоритети розвитку : монографія. Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», 2019. 444 с.
5. Дуб А. Р. Фінансові механізми державної підтримки соціально-економічного розвитку об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації. *Проблеми економіки*. 2019. № 1. С. 52–58.
6. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку : монографія / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»; наук. ред.: В. С. Кравців, І. З. Сторонянська. Львів, 2020. 531 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).
7. Доповідь Кабінету міністрів України про стан реалізації генеральної схеми планування території України за 2019 рік. Київ, 2020. 130 с.
8. Функціональні типи територій. ГІС ДП "ДІПРОМІСТО". URL: <https://mrbu.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=3cb1d5b652d24f2cb7d35cb9e5761ddd> (дата звернення: 20.01.2021).

REFERENCES:

1. OECD (2020). Decentralisation and Regionalisation in Bulgaria: Towards Balanced Regional Development. Available at: https://www.oecd-ilibrary.org/sites/b5ab8109-en/1/3/1/index.html?itemId=/content/publication/b5ab8109-en&_csp_=4b1319ee002c3427874d97aca0071308&itemIGO=oecd&itemContentType=book#section-d1e1271
2. Resolution of the Cabinet of Ministers (2020) On approval of the State Strategy for Regional Development for 2021–2027. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvitku-na-20212027-t50820> (accessed 19 July 2021).
3. Hrynchyshyn I.M. (2020) Dobrobut terytorialnoi hromady: finansove zabezpechennia v umovakh novoi paradyhmy rehionalnogo rozvytku [The well-being of the territorial community: financial support in the new paradigm of regional development]. State Institution «Institute of Regional Research named after M.I. Dolishniy of NAS of Ukraine». Lviv: Aral, 380 p. (in Ukrainian)
4. Tymechko I.R. (2019) Terytorialna hromada u transkordonnomu prostori: chynnyky, zakonornosti, priorityety rozvytku [Territorial community in cross-border space: factors, patterns, priorities of development]: monohrafiya [a monograph]. Lviv: DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M.I. Dolishnoho NAN Ukrayiny», 444 p. (in Ukrainian)
5. Dub A.R. (2019) Finansovi mekhanizmy derzhavnoyi pidtrymky sotsialno-ekonomichnoho rozvytku ob"yednanykh terytorialnykh hromad v umovakh detsentralizatsiyi [Financial mechanisms of state support for socio-economic development of united territorial communities in the context of decentralization]. *Problemy ekonomiky*, no. 1, pp. 52–58.
6. Terytorialni hromady v umovakh detsentralizatsiyi: ryzyky ta mekhanizmy rozvytku (2020) [Territorial communities in the conditions of decentralization: risks and mechanisms of development]: monohrafiya [a monograph]. Lviv, 531 p. (in Ukrainian)
7. Report (2020) The Cabinet of Ministers of Ukraine on the state of implementation of the general scheme of planning of the territory of Ukraine. Kyiv, 130 p.
8. Functional types of territories. GIS SE "DIPROMISTO". Available at: <https://mrbu.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=3cb1d5b652d24f2cb7d35cb9e5761ddd> (accessed 20 January 2021).